

FIGYELŐ

BRETTER GYÖRGY KIADATLAN KRITIKÁJA

Bretter György, az 1977-ben fiatalon elhunyt kolozsvári filozófus és esszéista szép számmal hagyott maga után kiadatlan kéziratokat, ezeknek nagyobb része azonban azóta megjelent három posztumusz kötetében (ITT ÉS MÁST. Bukarest, 1979; PÁRBE-SZÉD A VÁGYAKKAL Budapest, 1979; A KORTU-DAT KRITIKÁJA. Bukarest, 1984), köztük olyanok is, melyek megírásuk idején cenzurális okokból nem láthatnak napvilágot eredeti formájukban.

Az alábbi szöveg a posztumusz kötetekben sem jelent meg. A közlés alapja az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának 362. sz. fondjában található javítatlan gépirat, amely láthatóan indigós másolat. (Az eredetét a szerző talán publikálási szándékkal küldte el valamelyik folyóirathoz.) A szöveg Páskándi Géza A VEGYTISZTÍTÓ BECSÜ-LETE (1973) című kötetének kritikája; vélhetően 1973–74 körül keletkezett. Jelentőségét aláhúzza az a körülmény, hogy Páskándi 1974-ben áttelepült Magyarországra, így a kötet az utolsó, még Erdélyben megjelent műve. (Lehetséges, hogy a bírálat leadásakor Páskándi már Magyarországon tartózkodott, ezért nem jelenhetett meg róla Romániában ismertetés a hetvenes, nyolcvanas évek román sajtóirányítási gyakorlata szerint.)

Páskándi Gézának ezek az írásai Magyarországon kevésbé ismertek – talán a WEISSKOPF ÚR, HÁNY ÓRA? kivételével –, ezért essék róluk néhány szó. A kötet igen hosszú idő terméséből áll össze, az ötvenes évek második felétől egészen a kiadás idejéig terjedő időszak kísérőjából válogatta a szerző. Az írások többsége folyóiratban megjelent már, többnyire az Utunkban; ekkoriban itt Páskándi hosszú sorozatokat közölt TUDOMÁNYNÉP-SZERŰSÍTŐ PÁRBE-SZÉDEK, majd ÉLETNÉPSZERŰ-SÍTŐ PÁRBE-SZÉDEK címmel, melyekből később sokat beaválogatott kötetébe; némelyikre, például A HAD-SEREG BORBÉLYA című novellára Bretter is hivatkozik kritikájában. Ezek mellett az akkor új kísérletek mellett néhány régebben írott, nagyobb lélegzetű novella került be a válogatásba.

Mester Béla

HELYZETEK

Páskándi Géza: *A vegytisztító becsulete*
Kriterion, Bukarest, 1973. 270 oldal

A Páskándi Géza nevű falusi prédikátor, jeles ráolvasó és erkölcsünk baktere Partiumban kódorog, és Károli Gáspár nyelvén eszelősen mondja a magáét. Novelláknak és párbeszédnek jelzett szónoklatai főképp mutogatásokból állanak, miből is kiderül néhány szituáció, amelyről nyugodtan elmondhatjuk, hogy nem ismerjük, nem kerülünk bele, s mindez csak a prédikátor játékszíne, semmi egyéb. Mondhat bármit: úgyse hiszünk neki; de azért jó, ha mondja Szerencsénkre kihagy bennünket órpredikátorsága, megelégszik a mutogatással; ha mégis bemártva érezzük magunkat, nyugodjunk meg gyorsan: illúzió az egész, prédikátortrükk.

Trükk? Páskándi talán a determinizmus legszolidabb költője irodalmunkban. A szubjektum nem holmi szabad akarattal esztele-nül lötyögő egyed, hanem mindig helyzetbe taszított lény, aki csak annyiban van, amennyiben az a bizonyos helyzet van. És pontosan azt csinálja, ami adott éppen az ő funkciója: nem akar mást, mint amit akarhat, ami az ő szerepe, amivel így egy és ugyanaz. A konkrét jelentéseket, a nagy kövér szatmári káposzták és hagymák neveit is csak azért halmozza, hogy szituációba hozza azt az elvont lényt, akit éppen a neve révén embernek is nevezhetünk.

Van valami kegyetlenség abban, amint feláldozza az ábrázolás lehetőségeit, és arra kényszeríti figuráit, hogy saját absztraktságukat megtestesítve bolyongjanak a testnek álcázott, de test nélküli világ kérlelhetetlen szürkeségében. Itt minden konkrétum absztrakttá formákban képes csak kifejeződni: az individuum absztrakt, ahogy azzá lesz tárgyi környezete is, minden, amihez hozzáér, amit birtokba vesz.

Még az érzelmek és a jellem is absztrakt; nincs meg a telítettség, szerelem, barátság,